

MLADI IN
DIGITALNO

Digitalne potrebe mladih skozi zahteve digitalne družbe

Katja Koren Ošljak
in Anamarija Šiša

UVOD

V izhodišče tega poglavja postavlja Millerjevo razumevanje »narave interneta« kot »oblike objektivacije«, ki sega tudi v subjektivnost (2010, str. 167). V digitaliziranih družbenih okoliščinah posameznice in posamezniki ne uporabljajo zgolj digitalnih tehnologij, temveč skozi njih oblikujejo specifične predstave o sebi kot ljudeh, o svojih zmožnostih in družbenih vlogah. Ta »imaginacija o sebi« je po Millerju (2010, prav tam) neločljivo povezana z različnimi protislovji, zlasti z razpetostjo osebe med svobodo in prisilo. Gre za svobodo, da lahko subjekt uporablja katerekoli od mnogoštevilnih digitalnih zmogljivosti in se na ta način formira v kogar želi; hkrati pa so izbire subjekta preddoločene z imperativi družbe, ki sloni na digitalni infrastrukturi.

Millerjeva analiza (ne)materialne kulture se umešča med mnoge pristope, ki medije razumejo kot aktivne sooblikovalce družbenih odnosov in subjektivnosti. Perspektiva globoke mediatizacije (Couldry in Hepp, 2017; Hepp, 2019) to razumevanje razvija s poudarkom, da digitalni mediji niso zunanja plast družbe, temveč infrastrukturni pogoj družbenega delovanja. V globoko mediatiziranih družbah digitalizacija ne pomeni zgolj širjenja tehnoloških zmožnosti, temveč se kaže tudi kot niz strukturnih pritiskov in normativnih pričakovanj. Ta so povezana s stalno povezanostjo, odzivnostjo, informiranostjo in visokimi digitalnimi kompetencami, nastajajo pa v razmerju do prepleta tehnoloških infrastruktur, institucionalnih okvirov in kulturnih norm. Ta pričakovanja in pritiski praviloma ne delujejo kot eksplicitne zahteve, temveč kot ponotranjeni družbeni imperativi, ki oblikujejo predstave o tem, kaj pomeni biti kompetenten, odgovoren in vključen subjekt v sodobni družbi.

Reckwitz (2023, str. 258) to razmerje osvetli skozi analizo družbe singularnosti, v kateri »tehnologija digitalnega računalniškega omrežja« pomembno zamika sebstvo v uporabnika oziroma *userja* digitalnih zaslonov, ki je v njemu prilagojenem digitalnem univerzumu bolj aficiran kakor informiran. Subjekt sodobne digitalizirane družbe je torej razumljen kot *user*, ki mora nenehno upravljati svojo vidnost, odzivnost in afektivnost ter iz sebe oblikovati prepoznaven, prilagodljiv in konkurenčen sveženj možnosti. »Tehnološko spodbujena singularizacija« (prav tam, 2023, str. 260), se kaže v vsakdanjih praksah samoreprezentacije, personalizacije in afektivnega komuniciranja, ki niso zgolj individualne izbire, temveč del širšega kulturnega in ekonomskega režima vrednotenja. Pri mladih se imperativi poznomoderne digitalizirane družbe še posebej jasno izrisujejo na področju informiranja, izobraževanja, dela in vzdrževanja socialnih ter intimnih odnosov. Obstoječe raziskave (Baym in drugi, 2020; Jorge in drugi, 2022; Nguyen, 2021; Ytre-Arne in drugi, 2020) kažejo, da mladi te zahteve živijo ambivalentno. Po eni strani jih sprejemajo kot samoumevne pogoje sodelovanja v družbenem življenju, po drugi pa jih doživljajo kot obremenjujoče, izčrpavajoče ali neskladne z lastnimi možnostmi in življenjskimi okoliščinami. Ta ambivalentnost je relevantna tudi v razpravah o digitalni

dobrobiti (Vanden Abeele, 2021), ki opozarjajo, da izkušenj stalne povezanosti ni mogoče reducirati na individualne psihološke učinke, temveč jih je treba razumeti kot družbeno in kulturno pogojene prakse in zaznave.

V tem prispevku izhajava iz predpostavke, da izkušenj mladih v digitalnem okolju ni mogoče ustrezno razumeti, če imperitive sodobne družbe oziroma zahteve digitalne družbe in z njimi povezane potrebe mladih obravnavamo kot ločeni ali nasprotujoči si kategoriji. Nasprotno, potrebe mladih, kot so prizadevanja za dostop do zanesljivih informacij, razvoj digitalne in medijske pismenosti in prakse digitalnega odklopa, razumeva kot odzive in strategije pogajanja z imperativi, ki spremljajo globoko mediatizirano vsakdanje življenje. Gre za subjektivne in intersubjektivne prakse, s pomočjo katerih mladi poskušajo vzpostaviti avtonomijo ter vzdrževati občutek pripadnosti in obvladljivosti v razmerah, kjer so stalna povezanost, odzivnost in kompetentnost razumljene kot samoumevne družbene zahteve.

Na tej podlagi prispevek zastavi tri izhodiščne teze. Prvič, da se zahteve digitalizirane družbe mladim ne kažejo kot zunanje, jasno opredeljene prisile, temveč kot ponotranjeni družbeni imperativi, ki strukturirajo njihove vsakdanje prakse. Drugič, da se digitalne potrebe mladih ne oblikujejo zunaj teh zahtev ali v preprostem nasprotju z njimi, ampak v stalnem procesu pogajanja. In tretjič, da se prav v teh pogajanjih izrisujejo prevladujoče tenzije digitaliziranega vsakdana mladih, ki omogočajo analitični vpogled v razmerja med strukturnimi pritiski globoke mediatizacije na eni strani ter subjektivnimi in drugimi socialnimi praksami mladih na drugi.

V nadaljevanju najprej predstaviva teoretsko ozadje raziskave, nato raziskovalni pristop in metodo ter nazadnje empirični del, ki je strukturiran okrog treh prevladujočih tenzij, skozi katere analizirava razmerje med zahtevami digitalne družbe in digitalnimi potrebami mladih.

IMPERATIVI SODOBNIH DRUŽB IN NJIHOVI SUBJEKTI

Koncept globoke mediatizacije označuje četrti val mediatizacije (Couldry in Hepp, 2017) kot obliko napredovane digitalizacije, v kateri digitalni mediji delujejo kot infrastrukturni pogoji družbenega komuniciranja, organiziranja in delovanja. Za globoko mediatizirane družbe je značilna visoka stopnja algoritmiziranega urejanja informacijskih tokov in interakcij ter upodatkovljenja posameznic in posameznikov, njihovega vsakdana in družbenega življenja. Med kvantitativne trende, ki zaznamujejo globoko mediatizirano družbeno komuniciranje, Hepp (2019, str. 40) uvršča: množstvo razpoložljivih digitalnih medijev; visoko povezljivost ter številne možnosti za individualno in kolektivno povezovanje; vseprisotnost medijev in naraščajoče možnosti za stalno povezanost; hiter tempo digitalnih inovacij na področjih družbenega komuniciranja in upravljanja; upodatkovljenje. Ti procesi ustvarjajo strukturne pritiske, ki niso omejeni na rabo posameznih tehnologij,

temveč oblikujejo širše družbene norme, pričakovanja in načine delovanja. Strukturni pritiski digitalizacije so tako vseprisotni in vgrajeni v institucionalne in kulturne ureditve, da praviloma ne delujejo kot eksplicitne zahteve, temveč kot samoumevni pogoji (so)-delovanja v sodobni družbi. Digitalna povezanost, informiranost, odzivnost in tehnološka kompetentnost se v tem kontekstu vzpostavljajo kot implicitni normativni standardi, odstopanje od katerih je pogosto razumljeno kot osebni primanjkljaj in ne kot posledica strukturnih razmer.

Reckwitz (2023, str. 258) ta preplet medijskotehnoloških trendov in družbenega komuniciranja opiše s pojmom tehnizacije družbenega. Aktualno obliko tehnizacije družbenega zaznamuje sinergija algoritmizacije, digitalne konvergence in internetnega omrežja, ki skupaj tvorijo tehnologijo digitalnega omrežja. Ta – podobno kot to drugje v zvezi z mediatizacijo in digitalizacijo ugotavljajo Hepp (2019), Couldry (2012) in Krotz (2014) – »vzgoji sebi ustrezna habitus in družbeno figuro: mobilnega uporabnika (*userja*) računalniških zaslonov, ki je vselej tudi v vlogi občinstva, ki se pusti aficirati novim, njemu (skriva) prilagojenim besedilom in slikam in ki obenem v ta digitalni kulturni univerzum sam neprenehoma vnaša svoje lastne kreacije in samoreprezentacije« (Reckwitz, 2023, str. 261–262). V okviru digitalnomedijske infrastrukture se tako formirajo specifični subjekti, ki odgovarjajo vlogi mobilnih uporabnikov računalniških zaslonov in so hkrati vedno tudi v vlogi aficiranih občinstev, ki v svoje – skozi algoritmizacijo in upodatkovljenje – personalizirane digitalne univerzume vnašajo svoje glasove, stvaritve in podobe (glej Reckwitz, 2023).

Uporabniški profili na družbenih omrežjih (TikTok, Snapchat, Instagram ...), v aplikacijah za izmenjavo sporočil (Messenger, WhatsApp, Viber, Signal ...) in drugih digitalnih platformah (YouTube, Spotify, Netflix ...) delujejo kot sidra subjektive vpetosti v digitalno infrastrukturo. Digitalna komunikacijska infrastruktura deluje kot »kulturni stroj«, pri katerem »so v središču proizvodnje, kroženje in sprejemanje – narativnih, estetskih, oblikovalskih, ludičnih – formatov kulture« (Reckwitz, 2023, str. 267). S tem internet prvenstveno podpira afektivnost, vidnost in skupnostno naravnost komunikacije, pogosto v napetosti z informativnostjo. Reckwitz (2023, str. 269–270) afektivnost povezuje z vizualnimi zmogljivostmi in formati vsebin, kot so fotografije in videi oziroma grafika nasploh, ki naj bi krepili čustvenost in zmanjševali informativnost, pri čemer se podobna logika kaže tudi v besedilni spletni komunikaciji, ki je prav tako na račun informativnosti fatična. Naravnost k afektivnosti in skupnostnemu je tako mogoče razumeti kot odraz družbenostrukturnih silnic, ponotranjenih v habitus, skozi katerega te urejajo oziroma »porajajo in organizirajo prakse in predstave« (Bourdieu, 2002, str. 90).

V tem poglavju torej strukturne pritiske opredeljujeva kot zahteve sodobnih družb, ki jih zaznamuje digitalizacija, ki nato dalje reproducira predhodne strukturne sile na področjih izobraževanja, vstopa na trg dela in konkurenčnosti na njem, družbene in poli-

tične participacije, obveščenosti in socialnih stikov. Zahteve digitaliziranih družb, ki jih ponotranjajo in posvajajo mladi in mladi odrasli, se kažejo na področju informiranja, pri uporabi digitalne tehnologije ter medijev v izobraževanju, pri delu, afektivnem in skupnostnem delovanju ter opravljanju dela na sebi, zlasti pri urejanju svojega življenjskega sloga, zdravja in dobrega počutja. Vanden Abeele in Nguyen (2022; 2024) te imperativne digitalizacije razumeta kot strukturne pritiske in jih povezuje s pričakovanji po nenehni povezanosti ter dostopnosti, ki so inherentna mediatiziranim družbam.

Razmerja med strukturnimi in kulturnimi imperativi digitalnih družb ter digitalnimi subjekti Vanden Abeele (2021) raziskuje s pomočjo koncepta digitalne dobrobiti (angl. »digital wellbeing«, tudi »well-being«), ki ga definira kot krhko ravnovesje med prednostmi in slabostmi, ki jih ljudje izkušajo ob vsakodnevni nepretrgani povezanosti. Takšno razumevanje je pomembno, ker poudarja izkustveno dimenzijo digitalnih praks. Vendar pa velik del raziskav digitalno dobrobit še vedno obravnava v okviru individualnih učinkov, samoregulacije in osebne odgovornosti – v povezavi z duševnim zdravjem, produktivnostjo ali prekomerno uporabo zaslonov –, pri čemer širši strukturni pogoji, ki takšne prakse proizvajajo, ostajajo v ozadju.

V tem poglavju se zato odmikava od razumevanja digitalne dobrobiti kot zgolj psihološkega stanja ali normativnega cilja »uravnotežene rabe« tehnologij. Namesto tega predlagava razumevanje digitalne dobrobiti in z njo povezane digitalne prikrasnosti ali oškodovanosti kot družbeno-kulturnih pojavov, ki nastajajo v razmerju med tehnološkimi infrastrukturami, institucionalnimi pričakovanji in ponotranjenimi družbenimi imperativi. Vpetost subjekta v infrastrukturo ima pomembne socialne implikacije, ki segajo onkraj območja psihološkega ali psihopatološkega.¹ Digitalno dobrobit in digitalno oškodovanost zato razumeva kot tisto, kar obstaja v zaznavah in izkušnjah posameznikov in posameznic, pri čemer ne predpostavlja posplošljivih vzročnih učinkov uporabe digitalnih medijev na uveljavljene kazalnike dobrobiti (Vanden Abeele in Nguyen, 2022). Individualna izkustva se glede na kontekst, življenjsko obdobje, zahteve v službi ali izobraževalnih ustanovah ter razpoložljive vire lahko razvrščajo na različna mesta na kontinuumu med dobrobitjo in oškodovanostjo. Ključno pri tem ni zgolj vprašanje, koliko ali kako posamezniki in posameznice uporabljajo digitalne tehnologije, temveč kako subjekt ponotranja in procesira imperativne digitalizacije in družbe nasploh ter kakšne strategije oblikuje za njihovo obvladovanje.

Raziskave (Baym in drugi, 2020; Jorge in drugi, 2022; Nguyen, 2021; Ytre-Arne in drugi, 2020) kažejo, da imajo posameznice in posamezniki do pričakovanj digitalizirane družbe ambivalenten odnos. Po eni strani se zanašajo na nenehno povezanost in dostopnost, na drugi pa so do tega kritični in jih skrbi prekomerna uporaba digitalnih medijev, pred-

1 Kot ugotavljajo Valkenburg in drugi (2022), je bila dobrobit do sredine 20. stoletja razumljena kot odsotnost depresije, anksioznosti in drugih »psihopatologij«, kasneje pa so v ospredje prišle pozitivne konceptualizacije dobrobiti, kot sta na primer zadovoljstvo (hedonistično razumevanje dobrobiti) in uresničevanje potencialov (evdajmonično razumevanje dobrobiti).

vsem zaradi »slabo izkoriščenega časa«. Istočasno makrosociološke analize sodobnih mediatiziranih družb (Couldry in Mejias, 2019; Van Dijck, 2013; Zuboff, 2015) problematizirajo komodifikacijo človeške pozornosti in algoritmično kuriranje digitalnih prostorov – procesov, ki krepita status quo v kapitalistični neoliberalni družbi in prispevata k neenakomerni razporeditvi digitalnih koristi in prikrajšanosti. Reckwitz (2023, str. 130) to logiko dodatno osvetli z analizo družbe singularnosti, v kateri so trgi pozornosti in valorizacije organizirani okrog t. i. singularnih (kar pomeni edinstvenih, posebnih, izstopajočih, redkih, izvirnih) dobrin. Singularne dobrine so predvsem afektne, njihovo bistvo je v njihovih čustvenih učinkih, potrošniki pa so njihovi soustvarjalci, saj si dobrine prilagajajo oziroma jih sestavljajo po kuratorski logiki. Mednje sodijo tudi medijski formati, katerih vrednost nastaja v prepletu digitalnomedijskih infrastruktur in uporabniških praks odbiranja, ustvarjanja, objavljanja, všečkanja in deljenja vsebin.

Zahteve digitalne družbe torej razumeva kot normativna strukturna pričakovanja, ki izhajajo iz delovanja tehnoloških in medijskih infrastruktur, institucionalnih okvirov (npr. trg dela, izobraževalni sistem in družina) ter kulturnih norm družbenega komuniciranja. Gre za normativna družbena pričakovanja, ki temeljijo na nenehni povezanosti, informiranosti in tehnološki kompetentnosti ter so internalizirana v habitus (Bourdieu, 2002; Wacquant, 2016) kot samoumevni pogoji sodelovanja v sodobnem družbenem življenju. Imperativi digitalne družbe zato ne delujejo kot eksplicitne zapovedi, ampak kot ponotranjena družbena pričakovanja, ki jih mladi hkrati izkušajo ali občutijo kot interpelacije (na primer: moraš biti povezan, informiran, dosegljiv, odziven, tehnološko usposobljen ipd.).

»Digitalne zahteve« tukaj razumeva kot dejavnike, ki strukturirajo habitus mladih in mladih odraslih, medtem ko njihove »digitalne potrebe« razumeva kot odzive in strategije pogajanja z njimi. S svojimi digitalnimi praksami mladi skušajo vzdrževati avtonomijo in pripadnost v digitaliziranih družbah, kjer sta stalna povezanost in tehnološka kompetentnost razumljeni kot samoumevni. Praviloma gre za potrebe, ki se izražajo skozi vrednote ali odnos do »digitalnega« ter (inter)subjektivne prakse, kot so digitalni odklop ali odmik od tehnologij, prizadevanja za digitalno in medijsko pismenost ter iskanje občutka povezanosti in pripadnosti v družbi. Na ta način mladi upravljajo lastno digitalno dobrobit, ki ni stabilno stanje, temveč rezultat nenehnega pogajanja med zahtevami digitalne družbe in njihovimi lastnimi potrebami.

RAZISKOVALNI PRISTOP IN METODE

Namen poglavja je raziskati, kakšne zahteve oziroma imperative mladim in mladim odraslim postavljajo sodobne digitalne družbe ter kako jih posameznice in posamezniki zaznavajo, ponotranjajo in prevajajo v vsakdanje prakse. Zato k raziskovanju pristopa s predpostavko, da se razmerje med družbenimi zahtevami in potrebami mladih ne kaže neposredno, temveč skozi napetosti, protislovja in pogajanja, ki se vzpostavljajo

v različnih kontekstih vsakdanjega življenja. Analitično se zato osredotočava na identifikacijo prevladujočih tenzij med imperativi digitaliziranih družb in potrebami mladih, ki jih razumeva kot izraze ponotranjenih zahtev. Zanima naju: 1) na katerih področjih vsakdanjega življenja se izražajo prevladujoče tenzije med zahtevami digitalne družbe in potrebami mladih; 2) katere imperativne digitalizirane družbe mladi in mladi odrasli občutijo kot pritiske; 3) kako se ti pritiski odražajo v potrebah, aspiracijah in praksah, povezanih z »digitalnim«.

Študije se lotevava s kvalitativnim raziskovalnim načrtom. Kvalitativne podatke smo zbrali v okviru projekta Digitalna zrelost mladih s poglobljenimi skupinskimi intervjuji s 13 dijaki in dijakinjami ter 32 mladimi odraslimi (16–24 let). Metoda pridobivanja kvalitativnih podatkov, postopek rekrutacije in pridobljeni vzorec ($n = 45$) so podrobneje predstavljeni v uvodnem poglavju in kvalitativnem poročilu (Oblak Črnič in drugi, 2024), zato na tem mestu predstavlja le pristop, ki sva ga uporabili pri analizi poglobljenih intervjujev.

Prepise intervjujev sva analizirali z induktivno tematsko analizo (Braun in Clarke, 2023; Corbin in Strauss, 1990), ki omogoča prepoznavanje in razvoj konceptov na podlagi zbranih kvalitativnih podatkov. Analiza je potekala v več iterativnih korakih. V prvi fazi sva transkripte kodirali odprto, kar pomeni, da v tekst nisva vstopali z vnaprej oblikovanimi kodami ali kategorijami, ki bi jih nato iskali ali skušali prepoznati v vsebini izjav sogovornikov in sogovornic. Namesto tega sva ob večkratnem prebiranju pogovorov v njih prepoznavali različne teme in vsebinske sklope, ki sva jim pripisovali kode. Te sva združevali in strukturirali po kriteriju vsebinske sorodnosti, pri čemer sva se večkrat vračali k vsebini, preverjali in prilagajali kode ter premeščali izjave sodelujočih med kodami. Pri analizi sva uporabljali orodje MAXQDA, ki omogoča sistematično kodiranje in sprotno dokumentiranje analitičnih odločitev.

Nastala je obsežna kodirna shema, ki sva jo v naslednjem koraku ustrezno usmerili glede na raziskovalna vprašanja prispevka. V analizi sva se osredotočili zgolj na vidike imperativov digitalne družbe in z njimi povezanih potreb ter napetosti med njimi (glej povzetek kodirne sheme v prilogi). Skupaj gre za sedem tem, ki sva jih poimenovali: 1) informiranje v morju dezinformacij, 2) pričakovanja delodajalcev, 3) samonikle digitalne prakse v izobraževanju, 4) digitalno socio-emosivno delo, 5) dostop do zanesljivih informacij, 6) medijskoedukativne potrebe in 7) odklop. Prve štiri teme se nanašajo na dele pogovorov, v katerih izjave sodelujočih odražajo družbene pritiske, ki jih občutijo v kontekstu digitalnega, zaradi digitalizacije in z njo povezanih medijskotehnoloških zmogljivosti. Teme 5–7 pa odražajo tri področja potreb, za katere je mogoče sklepati, da so odraz identificiranih družbenih imperativov. Pomembno je poudariti, da izpostavljene teme ne predstavljajo ločenih ali hierarhično urejenih kategorij, temveč analitični material, na podlagi katerega sva v empiričnem delu razvili tri širše analitične osi oziroma tenzije. Te tenzije predstavljajo osrednji okvir empirične analize in torej ne pred-

stavljajo ločenih tem ali nasprotujočih si kategorij, temveč analitične osi, skozi katere je mogoče razumeti razmerje med zahtevami digitalne družbe in digitalnimi potrebami mladih. Analitična tipologija zahtev digitalne družbe, predstavljena v empiričnem delu, ne temelji na kvantitativnem merjenju pogostosti posameznih tem, temveč na interpretativni analizi ponavljajočih se vzorcev v izkušnjah in narativih sodelujočih. Vrstni red in izbor zahtev ne odražata njihove relativne pomembnosti ali razširjenosti med mladimi, ampak temeljita na analitični odločitvi, ki izhaja iz tega, kako se posamezne zahteve pojavljajo kot strukturno relevantne v različnih kontekstih vsakdanjega življenja (informiranje, izobraževanje, delo, odnosi).

REZULTATI: PREVLAJUJOČE TENZIJE DIGITALNEGA VSAKDANA MLADIH

Empirična analiza je strukturirana okrog treh prevladujočih tenzij, ki so prisotne v digitalnem vsakdanu mladih. Prva tenzija se vzpostavlja med imperativom stalne informiranosti in izkušnjo informacijske preobremenjenosti, ki vodi v selektivne prakse spremljanja in umikanja. Druga tenzija se nanaša na samoumevnost digitalne kompetentnosti kot družbene zahteve ter hkratno pomanjkanje institucionalne podpore za njen razvoj, kar vodi v individualizacijo odgovornosti in samoiniciativno učenje. Tretja tenzija se izrisuje med pričakovanji stalne povezanosti in čustvene razpoložljivosti na eni strani ter potrebo po digitalnem odklopu, omejevanju rabe in vzpostavljanju avtonomije na drugi. V nadaljevanju vsako od teh tenzij podrobneje predstaviva in analizirava na podlagi poglobljenih skupinskih intervjujev z mladimi.

INFORMIRANOST KOT IMPERATIV IN INFORMACIJSKA PREOBREMENJENOST

Ozadja spremljanja novic in pričakovanja, ki jih mladi glede informiranja ponotranjajo, se v empiričnem gradivu kažejo na treh med seboj povezanih ravneh. Informiranje oziroma spremljanje novic poteka bodisi aktivno, ko sodelujoči novice zavestno iščejo in jim sledijo, bodisi pasivno, ko do informacij prihajajo mimogrede, kot del vsakdanjih tokov vsebin na družbenih omrežjih ali prek socialnih stikov. Hkrati interes za informiranje ni enoten, saj mladi razločujejo med globalnimi in lokalnimi temami ter splošno razgledanostjo in bolj pragmatičnim, nišnim informiranjem, ki je neposredno povezano z njihovimi življenjskimi okoliščinami (na primer zaposlitev ali študij). V obeh primerih »biti informiran/a« deluje kot vrednostni kriterij oziroma merilo relevantnosti, s katerim mladi utemeljujejo, kaj je pomembno vedeti ali o čem je treba biti obveščen. Kot kažejo izsledki najine študije, se izpolnjevanje zahteve po informiranosti pogosto prevaja v občutke preobremenjenosti. Preobilje informacij, negativne vsebine in dezinformacije v kombinaciji z vseprisotnostjo pametnih naprav in algoritmičnim posredovanjem vsebin ustvarjajo občutek stalne izpostavljenosti in dvojnega pritiska: najprej, da se informaci-

jam ni mogoče izogniti, ker »prihajajo samodejno« tudi brez iskanja, in hkrati še, da jih je treba nenehno spremljati, da bi bili na tekočem.

MED AKTIVNIM ISKANJEM IN PASIVNIM PREJEMANJEM NOVIC

Iz intervjujev je možno razbrati, da so novice strukturno prisotne v vsakdanjih tokovih vsebin, kar krepi zahtevo po njihovem spremljanju oziroma obveščenosti, četudi ta ni eksplicitno izražena. Kadar mladi aktivno iščejo informacije, je to pogosto povezano s specifičnim motivom, na primer zavoljo izobraževanja, zaposlovanja ali zanimanja za določeno temo. Interes za aktivno spremljanje novic praviloma izražajo mladi z visokošolsko izobrazbo in študenti, pri čemer se imperativ informiranosti lahko povezuje tudi s študijskim področjem. Kot pove ena od sodelujočih študentk, je v njenem primeru študijski program eden izmed zunanjih oziroma družbenih dejavnikov, ki od nje zahtevajo redno informiranje:

»Sicer pa tudi sama veliko zavestno tudi iščem informacije, tako da tudi spremljam na dnevni bazi torej te novičarske portale, slovenske, in to je tudi mogoče, ker sem tudi v taki študijski smeri. Včasih sem tudi veliko gledala Dnevnik, zdaj pa niti ne, ker je veliko manj zamudno, nisi omejen časovno, tako da ja.« (Š2.2, študentka)

V digitaliziranem vsakdanu pa mladi do novic in informacij pogosto prihajajo tudi pasivno in posredno, prek objav oseb, katerim sledijo na spletnih omrežjih:

»Glede tega za splošne informacije se pa strinjam z [ime], da jih glih ne iščem, ampak dobim. Ali prek Instagrama ali pa na YouTubeu.« (Š9.1, študent)

Vir pasivnega informiranja predstavljajo tudi bližnji, na primer družine in prijatelji, ki novice omenjajo med pogovori v živo ali spletnimi klepeti:

»[Starši] skozi vsak dan spremljajo [novice] in tudi se potem o tem pogovarjamo. [...] Tudi en moj kolega je objavil prejšnji teden, kdaj bodo volitve, in sem že obveščena.« (Š11.4, študentka)

»Kar se tiče pa nekega splošnega iskanja informacij, jih ne iščem, jih pa dobim, če je to smiselno. Prek nekih socialnih omrežij in vsake toliko, ko skrolaš tistih 5 nekih neumnih TikTokov, zagledaš enega z neko informacijo. Ali pa na Instagramu pogledaš par objav od svojih prijateljev, malo kasneje pa imaš neko novico o čemerkoli že. Imam veliko prijateljev, ki berejo 24ur in me potem redno obveščajo o tako imenovanih zanimivih novicah [...]« (Š9.4, študentka)

VASE IN V DRUŽBO USMERJENO ISKANJE NOVIC

Čeprav se imperativ informiranosti pojavlja kot razširjena zahteva, se v empiričnem gradivu kažejo različni načini, kako mladi ločujejo, kaj za koga izmed njih sploh šteje kot

relevantna informacija. V gradivu se pojavljata dve jasneje izraženi temi, ki ju interpretirava kot 1) socialno usmerjeno in 2) individualizirano razumevanje imperativa obveščenosti. Kot socialno oziroma v družbo usmerjeno ozadje informiranja opredeljujeva interes posameznic in posameznikov za širše družbeno dogajanje, dogodke po svetu, politične teme in ekonomijo. Individualiziran imperativ po obveščenosti se izraža skozi vase usmerjeno in pogosto ozko utilitaristično razumevanje informacij kot »uporabnih« za vršenje vsakdanjih praks; mladi v tem primeru vrednotijo novice, ki se denimo tičejo njihovega neposrednega življenjskega okolja (domači kraj, zaposlitev, izobraževanje).

Kadar se potreba po informiranosti ne izraža prvenstveno skozi spremljanje političnih ali globalnih tem, temveč skozi iskanje uporabnih in vsakdanjih informacij, ki neposredno vplivajo na življenje, se to izrazi tudi v pogovoru o virih informiranja, na primer takole:

»Pa občasno tudi Facebook, ampak to bolj zato, da pogledam kakšne te skupine, kjer objavljajo novice o prometu, če se kam peljem, da pogledam, če je kaj slučajno na cesti.« (Š3.1, študent)

»Torej, kot sem že povedala, da prek babice, prek kolegov pa mame, radia v avtu izvem, kaj se dogaja na svetovni ravni. Če pa jaz želim, ker vem, da recimo Facebook sem uporabljala s tem namenom, da sem spremljala 24ur, vem, da sem tam imela Maribor 24, so mi tam dali, ne vem, koliko so bile resnični podatki oziroma novice, ampak kaj sem potem pogrešala, da me ozavešča, je v bistvu o spremembi cene goriva, kdaj se bo podražil in kdaj se bo pocenil, recimo. To v bistvu zdaj pogooglam, ko vem, da ob torkih se spreminja na dva tedna, ali pa mi mama pove. Pa potem tudi glede vremena sem se prej spomnila, ko je [ime] omenila, pa vedno grem na radar-sko sliko padavin Arso in tam spremljam. To je vse, kar spremljam od novic trenutno, v tem mojem življenjskem obdobju.« (N6.3, nezaposlena)

Medtem ko se pri nekaterih interes za informiranje veže na lokalno dogajanje in utilitarne vsakodnevne potrebe, pa se pri drugih povezuje z vrednotenjem splošne razgledanosti in spremljanjem globalnih tem:

»[N]as zanimajo te novice in jih rade pač preberemo in dobimo informacije, da pač vemo, kaj se dogaja. Če je to samo pri nas, je mogoče še kje drugje tako. Je v katerih državah mogoče slabše razmerje kot pač pri nas. Tako splošna razgledanost, da vidimo, kaj se dogaja po svetu.« (D14.1, dijak)

»Se trudim, da sem na tekočem s kakšnimi relevantnimi političnimi in ekonomskimi temami, ne pa to, da je bila neka nesreča na avtocesti. To mi je čisto nekoristna in nekvalitetna informacija, ki ne bo izboljšala življenja na noben način, tako da temu se pa probam izogibati.« (Š9.4, študentka)

INFORMACIJSKA PREOBREMENJENOST

Jedro analiziranih tenzij, do katerih prihaja ob imperativu informiranosti, se najjasneje izriše tam, kjer se imperativ informiranosti stakne z doživljanjem čustvene in časovne preobremenjenosti. Več mladih pripoveduje o izogibanju preštevilnim, obremenjujočim ali negativnim novicam, pri čemer nekateri omejujejo svojo izpostavljenost in se poslužujejo medijskih diet, da ne bi podlegli slabemu počutju.

»Jaz novice nerada spremljam tako redno, da bi vsak dan brala, ker je ful velikokrat, se mi zdi, da samo negativno vpliva name, da pač berem o tem, da se tam tisti tolčejo, ono, tretje, in pač mi je samo, ni prijetno. [...] ful velikokrat sama od sebe rečem, da sem tako vesela, da se mi ni še treba ukvarjati s politiko, ker mi je tako stresno.« (D12.1, dijakinja)

»Ja, jaz pa, kot sem že rekla, da s tem namenom, da ne želim prejemati stalno toliko nekih informacij. To pa iz tega razloga, ker se mi drugače v življenju dogaja toliko stvari, da nimam se časa ukvarjati z drugimi stvarmi.« (N6.3, nezaposlena)

Nenehna dostopnost informacij deluje kot digitalna infrastrukturna podlaga imperativa obveščenosti. Ker so novice vedno pri roki, se spremljanje informacij vzpostavlja kot nekaj samoumevnega, kar ne zahteva posebnega navora, hkrati pa otežuje možnost umika ali nesodelovanja.

»Recimo, kar se tiče tega samega dostopa do novic, lahko rečem, da nimam problema, zaradi tega ker itak ... Ali imaš skozi telefon v žepu in imaš praktično celi nabor novic.« (Š11.2, študent)

Raznolike prakse informiranja, ki jih razkrivajo zgornji primeri, je mogoče razumeti kot načine stalnega pogajanja v napetosti med zahtevo po obveščenosti in izkušnjo informacijske preobremenjenosti. Izhodi iz pogajanj oziroma rešitve napetosti niso enoznačni. To se kaže v selektivnem spremljanju novic, primerjanju virov glede na njihove kvalitete (predvsem kredibilnost) in iskanju zanesljivih informacij, ki jih mladi razumejo kot relevantne za njihove življenjske okoliščine. Informiranost je zato hkrati povezana z občutkom družbene vključenosti in z zasledovanjem konkretnih, vsakdanjih interesov.

KRITIČNA POTROŠNJA IN SELEKCIONIRANJE SPLETNIH VSEBIN

Intervjuvani mladi izražajo potrebo po kritični presoji informacij, najdenih na spletu. S tem namenom nekateri preverjajo novice pri uveljavljenih in znanih virih ali se o njih pogovarjajo z bližnjimi; pogosto pa iščejo dodatne informacije, da potrdijo točnost prebranega na spletu, še posebej pri »občutljivih temah«, kot so vojne ali politični dogodki.

V pogovorih, ki razkrivajo potrebo po informiranju, je praviloma prisotna tudi tema zaupanja medijem, novicam in informacijam, dostopnim na spletu. Mnogi izražajo potrebo po previdnosti pri konsumpciji in preverjanju informacij na spletu, vendar se ta ne kaže nujno v sistematičnem preverjanju virov. Pogosto zanesljivost informacij presojuje posredno, na podlagi prepoznavnosti virov, osebnih izkušenj in predstav ali predpostavk o kakovosti posameznih medijev. Takšne hevristične presoje verodostojnosti delujejo kot praktičen način orientacije v preobilju informacij, kot ponazarja naslednji primer:

»Čisto odvisno, ali greš pogledati na Facebook ali greš pač pogledati na ... Ponavadi se jaz predvsem poslužim Googla ali pa teh recimo, kakor sem rekel, spletni portal. Zdaj, kar se tiče samega fact checkanja, ponavadi ne fact checkam, samo vem pa, katere novice in kateri portali naj bi veljali za bolj verodostojne. RTVSLO, če pogledaš na MMC naj bi bil ne. 24ur je tudi ... Naj bi približno bil. Ni ravno rumen časopis ali karkoli. Recimo, če pogledam tuje, pogledam kak Guardian, če me zanima, ali pa kaj takšnega. To pa tudi vemo, da so bolj taki ... Tako da ponavadi niti ne fact checkam. Fact checkam recimo, če gledam recimo kakšen zgodovinski dokumentarec, ki se je že vrtel na kakšnem History Channel in me potem kaj zanima, kakšna dodatna podrobnost ali pa kaj takšnega, in grem potem recimo na Google kaj fact checkat, na kakšen vir, ki se mi zdi, da deluje dokaj zanesljiv.« (Š11.2, študent)

Splet z iskalniki, klepetalniki in družbenimi omrežji mladim omogoča hiter dostop do informacij in učinkovit vir napotkov, vendar empirični podatki kažejo, da ta spletna zmogljivost dostopanja do »vsega« ne pomeni tudi neposrednega privzemanja teh vsebin in njihovega nekritičnega posvajanja. Takšno držo je mogoče razumeti kot poskus ohranjanja (občutka) avtonomije v okolju, zaznamovanem s stalno dostopnostjo vseh informacij (tudi napačnih). Ob tem mladi pogosto poudarjajo, da pridobljene vsebine razumejo kot »usmeritve« in selektivno omejujejo teme, da bi se izognili informacijski obremenjenosti:

»Facebook potem uporabljam samo v ta namen, da mi pokaže te aktualne novice. Imam potem različne lajkane, 24ur, Slovenija, Primorske novice, na tak način – vse možno imam, res. Ker sama načeloma ne gledam poročil po televiziji, se mi zdi, da moraš biti tudi pri tem selektiven, ker tudi to bombardiranje informacij ni nujno najbolj zdravo. In tudi, kadar jaz to potem gledam na Facebooku, tudi jaz selektivno izbiram, kaj bom prebrala, ker nočem zdaj vsega vedeti spet. Tako da na tak način ... Potem pa googlam, če slišim, da se je nek dogodek zgodil, to največkrat pogooglam. Dobim recimo na enem mestu vse. Hkrati pa googlam najrazličnejše ... Lahko so to aktualni pa neki družbeno-politični dogodki, hkrati pa tudi, ne vem, neka razveza dveh vplivnežev recimo.« (Š1.1, študentka)

Vprašanja zaupanja in verodostojnosti se še posebej izrazito pokažejo pri temah, povezanih z dobrim počutjem, telesno pripravljenostjo in (duševnim) zdravjem. Prav na tem

področju se še posebej jasno kaže ambivalenten odnos do spletnih vsebin. Po eni strani mladi izražajo nezaupanje do splošnih in pogosto nekonsistentnih vsebin na internetu, po drugi strani pa pozitivno vrednotijo dostop do osebnih izkušenj drugih uporabnikov spleta, ki se soočajo s podobnimi stiskami. Takšne informacije pogosto razumejo kot orientacijske in podporne, četudi opozarjajo, da so redko lokalno umeščene ali dostopne v slovenskem jeziku:

»Jaz sem se spomnila, da tudi dosti takih informacij v tem kontekstu zasledim na TikToku, samo tam je pa res tako, da je spet ... Da te bombardirajo z informacijami, spet moraš malo razmisliti o tem, čemu boš verjel. Ampak če potem dobiš neke verodostojne, ker tudi dosti ... Tam res dobiš paleto vseh možnih ljudi, od zdravnikov, terapevtov, na tak način recimo. Potem da zaslediš nekoga, ki recimo veš, da podaja konkretne, recimo na podlagi izkušenj informacije. Recimo takim sledim, da tam potem dobim informacije. Sicer v angleščini ... Mogoča pa bi bilo fajn, da bi bilo več tega. Tudi da se to tabu temo na nek način razbije in mogoče kaj bolj tako v slovenskem prostoru, da bi tudi bilo tako na enem mestu in da bi bilo res na tak, kako bi rekla ... Na lep način predstavljeno, da je nek diskreten način, tako ... Mogoče več o spolnosti, skrbi zase. Ker to hočem reči, da je tudi za mlajše generacije to super. Ker če doma ne govorijo o tem, potem kje bodo izvedeli? Če niso veščji o iskanju informacij.« (Š1.1, študentka)

Potreba po zanesljivih in lokalno relevantnih informacijah se torej kaže tudi pri temah, povezanih z zdravjem in dobrim počutjem. Mladi si želijo več kakovostnih virov v slovenščini, ki bi bili dostopni na enem mestu, hkrati pa zaznavajo, da so številne vsebine zasnovane tako, da sprožajo močna čustva, kot sta strah ali jeza, ali promovirajo delne podobe realnosti. Informacije na spletu sicer izbirajo in konzumirajo skladno s svojimi interesi, kar pa je povezano tudi z njihovim znanjem in spretnostmi pri uporabi digitalnih medijev. To neposredno odpira vprašanje o medijskoedukativnih potrebah, o katerih bova govorili v nadaljevanju.

ZAHTEVA PO DIGITALNI KOMPETENTNOSTI OB POMANJKANJU INSTITUCIONALNE PODPORE

Druga tenzija se oblikuje okrog samoumevnosti digitalne kompetentnosti mladih, ki je izrazito sodobna družbena zahteva, povezana s hitrimi razvojnimi cikli digitalnih tehnologij in medijev. Empirični podatki kažejo, da mladi v izobraževanem sistemu in na trgu dela zaznavajo predpostavke oziroma pričakovanja glede lastne digitalne opremljenosti in usposobljenosti; hkrati pa v njihovih pripovedih dosledno izstopa, da jim družbene institucije pogosto ne nudijo podpore, ki bi odgovarjala njihovim dejanskim potrebam in heterogenim ozadjem. Tenzija se tako vzpostavlja med predpostavljeno digitalno usposobljenostjo in izkustvom pomanjkanja sistematične podpore za njen razvoj.

ZAHTEVE TRGA DELA

Mladi pripovedujejo, da so na področju trga dela digitalna orodja postala del vsakdanje delovne rutine. Za organizacijo dela in komunikacijo z nadrejenimi uporabljajo kanale, kot so WhatsApp, Slack in e-pošta, pri čemer sprejemajo pričakovanja delodajalcev, da bodo za opravljanje dela opremljeni z ustreznimi napravami, aplikacijami in znanji. Ti pritiski so redko izrečeni neposredno, temveč se kažejo v neizrečeni normi, v okviru katere digitalna kompetentnost deluje kot samoumevna sestavina profesionalne identitete. Že v fazi iskanja zaposlitve digitalne platforme delujejo kot ključna infrastruktura zaposlovanja, vidnosti in samoreprezentacije. Sodelujoči platforme, kot je LinkedIn, omenjajo kot prostore, kjer se prepletajo iskanje zaposlitve, spremljanje kariernih možnosti in oblikovanje profesionalne podobe:

»Načeloma LinkedIn imam za gledanje, kaj se dogaja v svetu mladih podjetnikov, ker me načeloma zanimajo različne stvari. Tudi že veliko različnih podjetij objavlja na njem prosta delovna mesta. [...] Imam tudi svoj profil, kmalu bom tudi naložila svoj CV, ko bo pripravljen. Tam ti že sami delodajalci že ... Tebe že na splošno pogledajo, si dajo vedeti in ti že odgovorijo ali napišejo, če si zaposlen, nezaposlen. Kar hitro dobiš odgovor. Se kar najde.« (N6.1, nezaposlena)

Poleg tega mladi digitalne platforme razumejo tudi kot prostore kariernih orientacij, mreženja in dostopa do dogodkov, kar dodatno utrjuje predstavo, da je prisotnost na teh platformah pogoj za vključenost v trg dela:

»Veliko ljudi pa tudi objavi, kaj se dogaja, kje se dogaja, kakšne stvari se dogajajo, različna predavanja in večje stvari, ko pridejo iz različnih držav ali pa se iz različnih delov Slovenije ljudje zberejo in predstavljajo različne stvari o svojih podjetjih, iščejo nove ljudi za svoja podjetja ... Različno.« (N6.1, nezaposlena)

Digitalna kompetentnost se pri tem ne kaže zgolj kot tehnično znanje uporabe aplikacij, temveč kot zmožnost vključevanja v platforme infrastrukture in ekonomske mreže. To se še posebej jasno kaže pri samozaposlenih in podjetnikih, ki digitalne platforme razumejo kot ključno infrastrukturo ekonomskega preživetja:

»Te skupine so ... Privatniki so notri. Moraš imeti firmo, mora biti firma 15 let stara, pa moraš imeti toliko pa toliko profita na leto. Potem imaš pa skupine. Imaš mladince, kjer je članarina malo cenejša, potem imaš pa normalne člane. Samo tam so pa že velike firme. Fora tega je, da se firme med sabo spoznavajo. Na primer, tam je en, ki ima prevoz sadja po Ljubljani, bom jaz v tej skupini, se bova midva pogovarjala, pa bom rekel: Jaz imam v Mengšu mehanično delavnico, ti imaš kombije pa mi jih vozi. Jaz bom pa od tebe sadje kupoval pa tam še imam štiri, ki bi tudi.« (zaposlen; Z5.1)

Podobne predpostavke digitalne kompetentnosti se kažejo tudi znotraj delovnih organizacij, kjer delodajalci pričakujejo uporabo različnih digitalnih orodij in tudi udeležbo v internih programih digitalnega izobraževanja:

»So mi dali ful izobraževanja, imamo tudi prek [ime podjetja] celo leto zastonj, to, kako se kliče, ta aplikacija, to e-učilnico imamo, ko se lahko izobražuješ tudi iz drugih stvari, imamo zastonj, se mi zdi, da ni treba plačati nekaj na mesec, in potem imamo izobraževanja [...] kako prodajati, prodajni postopki, vse imamo res dobro.« (Z4.1, zaposlena)

Kot nadaljuje sogovornica, delodajalci digitalno pismenost preverjajo tudi s simulacijami digitalnih prevar, kar dodatno potrjuje, da je digitalna kompetentnost razumljena kot osnovni pogoj za delovanje v organizaciji:

»Ja, namenjajo tem spletnim prevaram ali pa tem mailom ne nasedati, v bistvu dobimo, zdaj sem ravno jaz tisti dan, je bil nek mail, v bistvu sem ga odprla in ne vem, zakaj se je šlo, in potem je kao ja, zdaj smo te kao ulovili, ker si pač poskusila, smo naredili test, da takšnim mailom ne smeš nasedati.« (Z4.1, zaposlena)

PREDPOSTAVKE IZOBRAŽEVALNEGA SISTEMA

Predpostavke glede digitalne opremljenosti in kompetentnosti mladih pa se ne oblikujejo le na področju dela in zaposlovanja. Podobne predpostavke namreč okvirjajo tudi zgodnejša življenjska obdobja, saj so med drugim vgrajene v izobraževalni sistem, iz katerega mladi nato vstopajo na trg dela. Nanašajo se na posedovanje naprav (mladi razpolagajo z napravami in dostopom oziroma uporabniškimi računi na določenih digitalnih platformah) in na sposobnost samostojne uporabe digitalnih orodij (veščine s področja digitalne pismenosti) ter presojanja spletnih vsebin (kritična presoja informacij, prepoznavanje prevar, zaščita zasebnosti in lastnine delodajalcev).

Empirični podatki pa kažejo na razkorak med tem, kar izobraževalne institucije prepoznajo kot digitalno kompetentnost, in tem, kar mladi razumejo kot relevantno znanje za življenje v digitalni družbi. Glede na podatke, ki smo jih zajeli v intervjujih, šole sicer ponujajo določene osnove o specifičnih pisarniških orodjih, kot so urejevalniki besedil, preglednic in drsnic za predstavitve, ter pokrivajo nekatere vidike varne rabe interneta, vendar mladi tovrstna znanja pogosto dojemajo kot osnovna in nezadostna za soočenje s kompleksnostjo digitalnega vsakdana:

»Bolj se mi zdi, da učitelji niso nobene pozornosti posvečali, da bi nas ozaveščali glede pravilne uporabe. Mogoče, da so imeli kakšno predavanje izredno. V srednji šoli se ne spomnim, da bi bilo kaj, na faksu pa tudi ne. Ne vem sicer, kakšna je situacija zdaj v osnovnih in srednjih šolah, sem pa mnenja, da bi se morala pozornost posvetiti pravilni uporabi.« (N6.3, nezaposlena)

Empirični podatki tudi kažejo, da mladi digitalne kompetentnosti ne razumejo kot enotnega in splošnega znanja, temveč kot nabor konkretnih, situiranih zmožnosti. Med njimi izpostavljajo znanja s področij varnosti in zasebnosti, finančne pismenosti in uporabnih življenjskih veščin:

»Tako kot je [ime] rekel, res je, samo osnovno te naučijo v šoli. Ne naučijo pa te tistih skritih, kaj se lahko zgodi, če daš preveč osebnih podatkov. Tiste skrite luknje, kot na primer, ko se z nekom pogovarjaš, če si preveč odkrit, da lahko deli te informacije. Po dveh, treh slikah že lahko ugotoviš, kje je oseba. Nemudoma lahko ugotoviš, ker deliš svojo lokacijo. Še sošolci in učitelji, ki te imajo dodanega na tistih straneh, te lahko spremljajo, kje si dejansko bil.« (N6.1, nezaposlena)

»Pa tudi, ne vem, plačevanje položnic ali pa pač potem uporaba teh mobilnih bank. Ker tu se mi zdi, da se mogoče še najtežje sami naučimo stvari. Tudi potem ko pogooglaš, kaj so, ne vem, različne informacije, pa jih tudi ni oziroma so pomanjkljive. Pa se mi zdi, da je finančni vidik dokaj pač pomemben v življenju.« (Š1.2, študentka)

Vrzeli, h katerim naj bi prispevale pomanjkljivosti izobraževalnega sistema, pogosto mislijo z vidika zaposlovanja in urejanja finančnega položaja. Tako se na primer kažejo v opisu priprav za vstop na trg dela:

»Glede teh študentskih servisov in tega, lahko bi bilo mogoče kaj v tem smislu življenjepisa in, ne vem, priprava na razgovor in to. Ampak to tudi mislim, da se da najti, če se potruдиš, si lahko najdeš ... Ne vem, mislim, da je bila fakulteta oziroma Univerza v Ljubljani, tisto, kaj sem prej omenila, tisto mailing listo, da so bila parkrat izobraževanja na to temo. In potem je spet malo odvisno, koliko si sam želiš najti te stvari. Ampak lahko bi bilo malo bolj tudi to zastopano, da se že prej naučiš to. Bi že lahko bilo, ne vem, v začetku srednje šole.« (Š1.2, študentka)

Posebej jasno se neskladje pojavi pri specializiranih in praktičnih digitalnih znanjih, tudi na tehniških področjih, kot je računalništvo. Šole na teh področjih sicer pričakovano nudijo več »digitalnega« znanja, vendar tudi v teh primerih podatki nakazujejo, da obstaja neskladje med kurikularnimi okviri oziroma predpostavkami šol o tem, kaj naj bi mladi potrebovali, in tem, kar mladi menijo, da bi potrebovali:

»[...] zdaj prav konkretno zame, bolj za programiranje si želim, da bi bil bolj več, kot pa sem. Ti programski jeziki, recimo Java pa C# pa C++ recimo, prav konkretni. Ker na faksu se bolj osnove učimo in ni glih prav neko znanje, nekaj super ekstra. Recimo to je nekaj, kar si želim, da bi v bistvu tudi malo bolj znal pa bi bilo potrebno nadgraditi.« (Š3.1, študent)

»Mogoče za mene osebno bi mi prišlo prav oziroma bi rad znal malo več kakšen

Photoshop, ker zdaj pač ne znam nič, in potem če rabim kakšne obdelave slik in to, moram zmeraj druge prositi. Drugače pa ta program ArcGis, ki ga uporabljam, bi bilo zmeraj dobro več znati, ampak pač res je toliko funkcij, da rabiš pač ogromno izkušenj, da ga sploh lahko osvojiš.» (Š3.2, študent)

»Druga stvar je tako, me malo zanima kibernetska varnost pa veliko teh podjetij je iskalo, da pač imamo izkušnje zdaj z eno platformo, ki se je ne spomnim, in je po mojem zdaj ne bom našel. To je bil eden glavnih razlogov, zakaj nisem oddal CV, pač enemu podjetju.» (Š3.3, študent)

POMEN DOMENSKEGA ZNANJA ZA KOMPETENTNO DELOVANJE NA SPLETU

Ob digitalni kompetentnosti, za katero mladi menijo, da je pomanjkljiva zaradi neustreznih predpostavk izobraževalnega sistema glede njihovih tozadevnih potreb, pa rezultati analize razkrivajo tudi ozaveščenost glede pomena domenskega znanja za avtonomno delovanje v digitaliziranem vsakdanu. Namreč, pomanjkljivo domensko znanje oziroma znanje glede specifičnih tem, ki niso neposredno povezana z mediji ali digitalizacijo – takšna je na primer zdravje –, lahko predstavlja oviro pri dostopu do oziroma odbiranju zanesljivih informacij navkljub (razvitim) osnovnim digitalnim veščinam. Ena izmed študentk je tako omenila domnevno prednost sogovornice, ki študira medicino:

»Ampak po mojem je odvisno tudi od specializacije, ker zdaj se tako razvija specializacija, da nisi tako močen na vsakem področju. Če si šel kot [ime sogovornice] v šolo, potem si zelo močen v medicini, se mi zdi pač. Takšen imam filing. Ti razumeš te sisteme, verjetno te naučijo.» (Š11.4, študentka)

In kot nadaljuje, lahko – ob pomanjkanju domenskega znanja, ki je potrebno za kritično posvajanje vsebin na neko temo – pomanjkljiva digitalna pismenost postane še ena plast izzivov, s katerimi se mladi soočajo v kontekstu digitalnega:

»Recimo veš, kako deluje Instagram, ampak nisi ... Ker zdaj se je toliko tudi razvilo to, da ima Instagram tudi take stvari, da ti sploh ne veš in tudi rabiš neko dodatno izobraževanje. Na primer, jaz sem hotela včeraj objaviti en story, da bi bil background pač lepši, samo nisem znala in nisem objavila.» (Š11.4, študentka)

PONOTRANJENJE ODGOVORNOSTI ZA DIGITALNO KOMPETENTNOST

Čeprav je digitalna kompetentnost strukturno predpostavljena, empirični podatki kažejo, da se odgovornost za njen razvoj postopoma premika na posameznike. Ta premik k individualizaciji odgovornosti se pogosto artikulira skozi diskurz vseživljenjskega učenja, v okviru katerega mladi pomanjkanja institucionalne podpore ne problematizirajo, temveč osebno odgovornost za izobraževanje razumejo kot neizogibno posledico hitrega tehnološkega razvoja:

»Je pa tako, da računalništvo in splet, vse to se zelo hitro spreminja, zelo hitro napreduje in tudi te stvari je treba nenehno posodabljeni svoje znanje. Tudi kar sem se jaz učil v 6. razredu osnovne šole, mogoče zdaj ni več tako aktualno. V šoli mislim, da je ponujena ena osnova, na nas je pa, da se celo življenje izobražujemo in nadgrajujemo to znanje.« (N6.2, nezaposlen)

Takšno ponotranjanje odgovornosti deluje kot način reševanja tenzije, ker normalizira odsotnost sistematične institucionalne podpore za razvoj digitalne pismenosti. Ta je vse bolj razumljena kot naloga, ki jo je treba nenehno nadgrajevati zunaj institucionalnih okvirov.

Tenzija se tako ne razreši z institucionalno podporo, ampak s premikom v neformalne in samoiniciativne prakse učenja. Mladi opisujejo, da znanja pridobivajo prek YouTube, družbenih omrežij ali plačljivih tečajev, pri čemer se pokaže tudi izkušnja preobila, neurejenosti in individualne odgovornosti za orientacijo v množici ponujenih vsebin:

»Saj itak zdaj imaš na Instagramu milijon izobraževanj, tako da lahko najdeš, samo pač je za plačati a ne. Pač si zdaj lahko najdeš, kako se uporablja Photoshop, napredne tehnike za AI, ne vem, pač ... Malo morje a ne ... Tega je res veliko. Ker imaš tako veliko stvari, potem ne veš, kaj ti je sploh všeč, ker pač ne moreš se skoncentrirati na eno stvar. Mene recimo res veliko stvari zanima. Jaz bi se rada naučila Photoshop ... Se pravi, zato moram kupiti program za Photoshop, ki je pač zelo drag in ... Pol iščeš na YouTube to ... Skušaj pač priti čim cenejše ... Na YouTube je vse tako anarhično, potem pač spet vprašaš nekoga, ne vem ... Ampak je pa tega veliko a ne.« (Š11.4, študentka)

Obenem izkušnje strukturiranega neformalnega okolja pokažejo, da kolektivna refleksija lahko okrepi ponotranjenje »odgovorne informiranosti« in pismenosti. Mlada nezaposlena ženska takole opisuje, kako je ponotranjila potrebo po informiranju v okviru projektnega učenja mladih:

»Enkrat imamo informativni dan, na dan, ki se začne ponavadi z dnevom tedenskih novic. Si pogooglamo in vsak pove svojo novico tedna, in se mi zdi, da sem največ novic zvedla v svojem življenju od [naziv programa], realno povedano. Veliko se da izvedet. Kaj se prenavlja, kaj se dogaja, kaj se v drugih državah dogaja, kar je zanimiva novica današnjih dni, dnevne novice ... Vse tam debatiramo in se mi zdi, da od vseh, vse, kar preberem na telefonu, se mi zdi, da tehnično kar pozabim v tistem trenutku ali pa čez par ur. Zdaj odkar pa hodim na [naziv programa], se mi zdi pa, da se kar malo lepi to na mene, te novice, ker se pogovarjaš z ljudmi in se včasih tudi kaj nasmejimo glede kake presenetljive novice. Tako da bi lahko rekla, da največ zvem tam.« (N6.1, nezaposlena)

Empirični podatki tako pokažejo, da se razkorak med samoumevno zahtevo po digitalni kompetentnosti in pomanjkanjem institucionalne podpore najbolj jasno izrazi v tem, kako mladi sami artikulirajo vrzeli v znanju in spretnostih, ki jih razumejo kot ključne za delovanje v digitalni družbi. Te pomanjkljivosti se ne nanašajo le na uporabo digitalnih orodij, temveč vključujejo tudi presojanje verodostojnosti informacij, finančno pismenost in razumevanje digitalnih platform.

Mladi ocenjujejo, da jim primanjkuje medijske in digitalne pismenosti, zlasti glede kritične presoje spletnih vsebin v okolju, zaznamovanem s hitro produkcijo ter diseminacijo dezinformacij in spletnih prevar. Razloge za neustrezno raven lastne pismenosti vidijo v hitrem medijskem in tehnološkem razvoju in pomanjkljivi vlogi formalnega izobraževanja, zaradi česar se odgovornost za razvoj digitalnih kompetenc vse pogostejše prenaša na posameznike in posameznice.

V odsotnosti sistematične institucionalne podpore mladi znanja in spretnosti pridobivajo predvsem v okviru neformalnih in samoiniciativnih praks učenja, kot so spletne platforme in komercialni tečaji. Ti sicer omogočajo hiter dostop do novih znanj, vendar hkrati utrjujejo individualizacijo odgovornosti in neenakomerno porazdelitev zmožnosti orientacije v digitalnem okolju. Na podlagi tega je mogoče sklepati, da so obstoječa kurikularna izhodišča za razvoj digitalne kompetentnosti mladih nastala ob predpostavkah, da mladi potrebna znanja že imajo ali jih lahko pridobijo drugje, kar pa empirični podatki postavijo pod vprašaj.

STALNA PRISOTNOST KOT AFEKTIVNA ZAHTEVA IN NJENA REGULACIJA

Digitalno okolje je za mlade osnovna infrastruktura vzdrževanja prijateljskih in družinskih odnosov, hkrati pa postopoma vzpostavlja zahtevo po stalni povezanosti in čustveni prisotnosti. Družbena omrežja, kot so Instagram, Facebook, WhatsApp in Discord, delujejo kot temeljna infrastruktura vzdrževanja odnosov, zlasti kadar fizični stik ni mogoč. Iz podatkov izhaja, da se izbira komunikacijskih kanalov prilagaja okoliščinam, torej geografski oddaljenosti, naravi odnosa in pričakovani intenzivnosti stika, pri čemer se digitalna dosegljivost vse bolj prepleta z doživljanjem čustvene bližine.

Hkrati mladi jasno izražajo, da stik v digitalnem prostoru ne nadomešča fizične prisotnosti. Digitalna komunikacija je pogosto razumljena kot začasna, nujna ali funkcionalna rešitev, ki omogoča ohranjanje odnosov, ni pa enakovredna obliki bližine, kot jo omogoča telesna prisotnost oziroma prisotnost oseb v istem fizičnem prostoru. V tem se razkriva osrednja napetost, saj isti mehanizmi, ki omogočajo afektivno bližino na daljavo, hkrati utrjujejo normativno zahtevo po stalni prisotnosti, ki jo je treba nenehno upravljati.

PREMOŠČANJE RAZDALJ IN DIGITALNO POSREDOVANE DRUŽINSKE VEZI

Digitalni mediji in naprave torej prvenstveno omogočajo stike z geografsko bolj oddaljenimi osebami, kar je posebej izrazito v času študija. Kot pojasnjuje študent, digitalna komunikacija pogosto predstavlja edino izvedljivo možnost za ohranjanje odnosov, čeprav je ne dojema enakovredno fizičnemu srečanju:

»Da bi bilo malo bolj težko, da se zdaj ne bi mogli več slišati prek telefonov na primer, da se pač dobiš v živo. Ker tudi smo oddaljeni drug od drugega pa pač ... Mislim, saj je fajn, če si pač z nekom tako v družbi, da pač imaš nek stik. Je drugačno kot prek telefona ... Ampak pač drugače ne gre.« (Š7.2, študent)

Kot posebej pomembno obliko vzpostavljanja bližine mladi izpostavljajo videoklice, ki jih razumejo kot močnejšo in pristnejšo obliko stika v primerjavi z navadnim telefonskim klicem. Vizualna zaznava sogovornikov in sogovornic zmanjšuje občutek razdalje in delno prevzema afektivne dimenzije fizične prisotnosti:

»[...] jaz osebno imam sorodnike v Avstraliji, z navadnim telefonskim klicem oziroma pošto je občutek neke daljave, medtem ko s to digitalno, z digitalizacijo je globalizacija tudi, so bolj tako postala močnejša in je veliko bolj pristen občutek s tem, ko vidiš osebo, se z njo pogovarjaš. Do neke mere se mi zdi, da se da, ampak še vedno, da ima ta digitalizacija mogoče malo več prednosti pri tem, vsaj z mojega vidika.« (Š2.3, študent)

Podatki tako kažejo, da mladi socialnih stikov prek digitalnih naprav ne razumejo kot nadomestil oziroma ustrezne zamenjave za »fizično« bližino, temveč kot mehanizem, ki omogoča delno ohranjanje njenih afektivnih prednosti v okoliščinah prostorske ali časovne razpršenosti. Afektivna prisotnost pa ni vezana samo na eno platformo, temveč zahteva obvladovanje in usklajevanje več komunikacijskih kanalov in prilagajanje različnim odnosom ter preferencam in zmožnostim drugih. Izjava mlade nezaposlene ženske ponazarja kompleksnost tega vsakdanjega afektivnega upravljanja:

»Načeloma jaz uporabljam najraje klice na telefonu, ampak videoklice največ uporabljam na Instagramu za bližnje, za prijatelje. Za družino imam specifično Signal, ker imamo družinsko skupinico, in če se pokličemo, se pokliče direktno cela družina. Če kdo pokliče, se pokliče cela družina. Za Instagram, res je, se uporablja velikokrat za daljne prijatelje, prijateljice, ampak najraje tam pokličem, če se kaj dogaja, če je kaj novega, da se lahko vidiš, da se lahko pogovarjaš. Prek WhatsAppa imam trenutno dve kolegi, s katerima se tam najraje slišimo glede vsega.« (N6.1, nezaposlena)

Razlike v rabi komunikacijskih orodij se kažejo tudi znotraj družin, kjer so izbire platform pogosto generacijsko pogojene. Mladi se v vsakdanji komunikaciji prilagajajo preferen-

cam in zmožnostim staršev, kar dodatno utrjuje razslojenost komunikacijskih praks znotraj istega gospodinjstva oziroma družine:

»Jaz med tednom, ko sem v študentu, se itak z družino ne morem v živo družiti, tako da zato uporabljam smse, klice, najbolj no, to imajo moji doma.« (Š8.3, študentka)

Prakse digitalnega družinjenja se oblikujejo tudi v povezavi z organizacijo dela in časovno razpršenostjo vsakdanjega življenja. Dolgi delovniki in neuskklajeni urniki zmanjšujejo možnosti za redne stike v živo, zato digitalni kanali postajajo ključna prizorišča vzdrževanja bližine in povezanost:

»Pa dosti časa tudi porabim, da komuniciram s starši zaradi tega, ker oni imajo ful dolgo službo, in potem se večino časa pač ... Če jih vidim zjutraj, malo preden grem v šolo, ali pa potem šele bolj proti večeru mogoče. [...] Da se še kaj pogovorimo, ker pač en starš gre v službo že tako ob petih zjutraj in potem pride ob štirih. Ampak je potem fora, da gre potem naprej delat in ga spet ni doma. Potem drugi starš pa gre v službo malo kasneje, ob šestih, ampak je pa potem fora, da ima službo tam nekje do štirih in potem, če še podaljša ... Ker oba delata v Ljubljani in potem pride domov šele ob kakšnih sedmih. Potem res ni več toliko časa, da bi še kaj tako se ...« (D13.2, dijakinja)

Ti opisi kažejo, da digitalna prisotnost ni omejena zgolj na vzpostavljanje stikov, temveč deluje kot afektivna zahteva, ki vključuje stalno razpoložljivost, odzivnost in upravljanje pozornosti. Prav zaradi tega se pri mladih pojavljajo občutki preobremenjenosti. Zahteve digitalnega vsakdana se ne kažejo kot eksplicitna zapoved, temveč kot implicitna norma, ki jo je treba nenehno upravljati.

»DIGITALNA PREOBREMENJENOST«

Mladi opisujejo, da se z »digitalno preobremenjenostjo«, ki je povezana z izobraževanjem, delom in prostim časom, soočajo tako, da se odklopijo od digitalnega komuniciranja, utišajo obvestila, izklopijo telefon in omejijo uporabo družbenih omrežij. Kot opisuje mlad zaposlen moški, neomejena razpoložljivost digitalnih storitev in možnosti povečuje odvisnost od digitalnomedijskih zmogljivosti:

»Mogoče pa bi omenil, da niti ne več odvisnost, ampak dejansko neka potreba po tem. Tudi starejši. Se rabiš nekam peljat, definitivno boš vtipkal v Google navigacijo, da te bo vodila do tja. Dejansko nas ta umetna inteligenca, internet nas je tako ovil, da brez njega ne vemo živeti. Lahko nekdo reče, da ni odvisen od tega, ga boš spremljal 15 minut in bo vsaj nekako imel stik s tem.« (Z5.3, zaposleni)

Pri tem se digitalna preobremenjenost pogosto artikulira skozi diskurz produktivnosti in upravljanja časa. Nekateri mladi izražajo skrb zaradi izgube časa pri »nekoristni« rabi

mobilnih naprav in družbenih omrežij, ki bi moral biti uporabljen koristneje. Gre za ekonomijo osebnega časa, za katero se zdi, da jo poganja ideja povečevanja storilnosti. Kot ponazori izjava študenta, mladi svoj čas razumejo kot sredstvo za »koristno« delovanje, medtem ko je (predolga) »pavza« oziroma sprostitev na družbenih omrežjih nezaželena:

»Jaz bi rekel oziroma bi dodal, da sem pri sebi opazil, da mi to kar odvzame pozornost, kadar delam in se učim nekaj in si vzamem majhno pavzo in grem na Twitter in ta majhna pavza ni več 5 minut, ampak je 25 minut. Ali pa grem nekaj pojest pa si naštirim en video na YouTube, in namesto da bi pojedel v 20 minutah, pojem v eni uri. In to se akumulira čez dan. Če bi dal to na eno mesto, bi lahko bila dovolj velika količina časa, da bi se kaj boljšega dalo narediti.« (Š3.3, študent)

Nekatere skrbi tudi zmožnost vzpostavljanja samokontrole, kot na primer pripoveduje mlada zaposlena ženska:

»Če ni telefona, jaz ne vem, kako bi, pač, jaz ne znam ... Moji starši so pred leti znali komunicirati, jaz vem, da ne bi znala no ... Ker tudi kaj pride vmes, ni več tako, enkrat, ko je bilo trdnega dogovora, zdaj se nekaj zмениš in pride zraven še 100 različnih opcij, tako da ja.« (Z4.1, zaposlena)

Še bolj je glede pomanjkanja samokontrole neposredna dijakinja:

»Ne vem, jaz v bistvu ... Mislim, meni je telefon non stop v rokah, težko se vlečem stran od njega. Mislim, poskušam, ampak neuspešno.« (D13.1, dijakinja)

REGULIRANJE DIGITALNE PRISOTNOSTI IN ODKLAPLJANJE OD DIGITALNEGA

Kljub zgoraj predstavljenim primerom mladi praviloma zavračajo predstavo o domnevni zasvojenosti z digitalno tehnologijo in poudarjajo sposobnost situacijskega odklopa, zlasti v okoliščinah, ko jim je pomembno, da svojo pozornost namenjajo drugim osebam ali okolju, v katerem se nahajajo. Študentka povzema:

»Tudi če greš na potovanje, kamorkoli, da ni signala ... Ampak če si s prijatelji, samo pustiš telefon po strani. Če greš na potovanje, si v trenutku, se sprehajaš po mestu, greš v muzej, greš na plažo in sploh ne gledaš na telefon. Mislim ... Ni nujno, da greš nekam, kjer ni signala.« (Š11.3, študentka)

Drugi se s preobremenjenostjo spopadajo tako, da razvijajo različne mikrostrategije regulacije digitalne prisotnosti: spremljajo čas, preživeti pred zaslonom; na telefonih vklopljajo »nočni način«, s čimer zmanjšajo količino obvestil, ki jih pritegujejo k uporabi; zavestno odlagajo telefon med druženjem ali obroki; brišejo aplikacije, kot je TikTok, ki »kradejo čas«; med izpitnimi obdobji ali med dopusti pa začasno deaktivirajo uporabniške račune na družbenih omrežjih. Kot izpostavi študentka:

»V bistvu imam nastavljene neke opomnike, da me po določenem času, ko sem na družabnem omrežju, obvestijo. Zdaj bolj striktna glede tega sem med izpitnim obdobjem oziroma takrat, ko se rabim učiti. Ker se lahko takoj zgodi, da si čisto preveč na telefonu, ko bi se rabil učiti.« (Š1.2, študentka)

Priložnosti za digitalni odklop mladim predstavljajo tudi potovanja in aktivnosti na prostem, saj nova okolja in izkušnje zmanjšujejo potrebo po uporabi družbenih omrežij, zato telefone takrat uporabljajo predvsem za navigacijo ali fotografiranje:

»Ja, jaz bi pa rekel, ne vem, se mi zdi recimo, ko sem jaz v, če sem v družbi, jaz tudi ne bom pogledal na telefon, tudi če kdaj hočem kaj pogledati na hitro, pač ne bom pogledal. Tako nekako tudi, pač, iz spoštovanja tudi, mislim, ne vem, več razlogov.« (Š2.4, študent)

Empirični podatki tako kažejo, da strategije digitalnega odklopa niso zavračanje digitalnega okolja, temveč mehanizmi njegove regulacije. Prav ta (samo)regulacija mladim omogoča, da je njihova intenzivna afektivna prisotnost sploh vzdržna. Digitalna prisotnost in digitalni odklop se tako ne kažeta kot nasprotujoča si pojava, temveč kot medsebojno prepletena procesa, skozi katera mladi uravnavajo zahteve digitaliziranega vsakdana ter vrednotenje časa, dela in odnosov.

DISKUSIJA

»Jaz bi še dodal, da je itak zahtevano od nas, da znamo uporabljati, da uporabljamo, da smo dosegljivi. Ali je življenje tako, ali je izobraževanje tako, ali je pa služba taka. Temu ne moreš uiti, če pa bi probal uiti, pa bi izpadel čuden. Pa tudi glede odvisnosti, hitro rataš odvisen. Ali od socialnih omrežij, ali direkt od screen tima, ali od komuniciranja prek spleta, ali igrice ... Vse v zmerni meji. Internet je čisto v redu, ampak vse v zmerni meji. Edino to, kar je bilo ful včasih, da mladi, ko gremo ven, se sploh ne pogovarjamo, ampak smo vsi na telefonu. Bi rekel, da to ni res, ampak nekako je res. Ful manj kot pravijo. Ampak je pa tudi zdaj, ko greš v bar, ko greš v restavracijo, ni več menija, ampak je samo QR koda. Zahtevano je od tebe, da sediš tam pa skeniraš s telefonom in gledaš not v telefon. Pravijo ne gledati v telefon, pojdi v bar, da nisi na wifiju, meanwhile, uporabljaš telefon, da vidiš meni.« (Š9.1, študent)

Diskusijo odpirava z izkušnjo, ki zgoščeno ponazori osrednje protislovje globoko mediaiziranega vsakdana. Tako kot v izpostavljenem opisu tudi v izjavah drugih mladih digitalna prisotnost ni prikazana kot izbira ali preferenca, ampak kot nujen pogoj delovanja v sodobnem življenju – pri izobraževanju, na trgu dela ali v prostem času. To je razvidno tudi iz rezultatov kvantitativne študije, ki jo predstavljata Nika Šušterič in Mojca Žveglič Mihelič (2026) v naslednjem poglavju; njuni rezultati kažejo, da 95 % vprašanih mladih znanje pridobiva s pomočjo digitalnih tehnologij. Izjava torej ne opisuje posamezne

prakse, temveč razkriva širši družbeni paradoks: ob tem, ko je digitalna infrastruktura postala nujni pogoj delovanja v vsakdanjem življenju, pri izobraževanju, delu in prostem času, se od posameznikov in posameznic pričakuje, da svojo rabo tehnologij nenehno nadzorujejo, omejujejo in reflektirajo.

Opisano protislovje je ključno za razumevanje izkušenj mladih v digitalizirani družbi. Zahteve, kot so stalna povezanost, dosegljivost, odzivnost, informiranost in digitalna kompetentnost, mladim ne predstavljajo zunanjih zapovedi, temveč so to ponotranje-ni in zanje zato samoumevni pogoji vsakodnevnega delovanja. Kot je razvidno že v empiričnem delu, mladi te zahteve opisujejo z izrazoslovjem nujnosti, denimo »drugače ne gre« (Š7.2, študent), »ampak dejansko neka potreba po tem« (Š2.3, študent), »Če ni telefona, jaz ne vem, kako bi, pač, jaz ne znam« (Z4.1, zaposlena). Takšne formulacije jasno kažejo na ponotranjanje imperativov digitalizirane družbe, ki se skladno z razumevanjem globoke mediatizacije (Couldry in Hepp, 2017; Hepp, 2019) ne uveljavljajo z eksplicitnimi pravili, ampak z vsakdanjimi praksami, institucionalnimi pričakovanji in kulturnimi normami.

Prav ta samoumevnost digitalne vpetosti potrjuje razumevanje interneta, kot ga razvije Miller (2010), in sicer kot oblike objektivacije, ki sega v subjektivnost. Digitalne infrastrukture ne določajo zgolj pogojev delovanja, ampak tudi okvire razumevanja sebe in drugih oziroma tega, kaj pomeni biti kompetenten in družbeno sprejemljiv subjekt. Reckwitzova analiza družbe singularnosti (2023) to dodatno osvetli. Subjekt digitalizirane družbe je razumljen kot *user*, ki mora nenehno upravljati svojo vidnost, odzivnost, afektivnost in kompetence ter iz sebe oblikovati prepoznaven in prilagodljiv sveženj možnosti. Mladi v raziskavi te zahteve ne problematizirajo kot sistemske, temveč jo pogosto sprejmejo kot osebno odgovornost.

Na tem mestu izpostavlja ključen analitični premik, saj potrebe mladih, povezane z informiranostjo, digitalno in medijsko pismenostjo ter digitalnim odklopom, niso zunanje oziroma opozicijske zahteve do digitalne družbe, temveč odzivi nanjo. Gre za strategije pogajanja z imperativi, ki strukturirajo vsakdanje življenje v globoko mediatiziranem okolju. Mladi si prizadevajo biti dovolj informirani, dovolj kompetentni in dovolj prisotni, hkrati pa ne »preveč« – ne preveč izpostavljeni, ne preveč preobremenjeni, ne preveč odvisni. Takšna logika ni kakšna individualna posebnost nekaterih, temveč je odraz socialnega okolja oziroma kulturnega režima, ki odgovornost za uravnavanje tveganj prelaga na posameznike in posameznice.

Potreba mladih po dostopu do verodostojnih in relevantnih informacij se oblikuje v okolju informacijske zasičenosti ter neenakih pogojev za presojo zanesljivosti in relevantnosti virov. Čeprav se zavedajo pomena kritične rabe – kot to še dodatno potrjujejo ugotovitve iz zadnjega poglavja o rabi generativne umetne inteligence (glej Detiček in Plaskan, str. 127) –, so mladi v praksi pogosto prepuščeni lastnim strategijam prever-

janja, izbiranja in samoregulacije. Informiranost se zanje kaže kot pogoj družbene vključenosti, a tudi kot breme, povezano s skepticizmom do medijev, utrujenostjo od novic ter občutkom preobremenjenosti. Zaupanje v informacije se zato vzpostavlja predvsem z osebnimi mrežami, izkustvenimi vsebinami in v neformalnih učnih okoljih.

Od mladih se pričakuje, da bodo sami filtrirali presežek informacij, presojali njihovo verodostojnost ter nosili posledice napačnih odločitev, pri čemer so širše sistemske razmere, kot so algoritmično strukturirani informacijski tokovi, komercialni interesi platform in neenak dostop do virov, praviloma naturalizirane in umaknjene iz neposredne odgovornosti institucij. Imperativ odgovorne informiranosti tako deluje kot mehanizem subjektivizacije, ki mlade ne le interpelira kot stalno informirane subjekte, temveč jih hkrati zavezuje k nenehnemu delu na sebi in k regulaciji lastnih meja izpostavljenosti.

Takšna informiranost je podrejena logiki učinkovitosti in samooptimizacije ter se ujema s prevladujočimi koncepcijami odgovornosti v neoliberalnem družbenem redu, kjer je posameznik razumljen kot podjetnik samega sebe. Reckwitz (2023, str. 232–237) ta premik opiše kot zamenjavo kvalifikacij s kompetencami. Formalne izobrazbene in poklicne kvalifikacije postanejo zgolj nujen, ne pa več zadosten pogoj vključenosti, medtem ko se od posameznikov in posameznic pričakuje tudi, da razvijejo kompetence, med drugim digitalne. Mladi to logiko ponotranjajo predvsem kot osebno nalogo, pri čemer je odgovornost za pridobivanje, vzdrževanje in upravljanje teh kompetenc izrazito individualizirana. Institucionalni akterji, denimo šolski sistem, delodajalci, mediji in digitalne platforme, pri tem pogosto nastopajo kot implicitni in ne aktivni nosilci odgovornosti za postavljanje pogojev informiranja mladih, ti pa vključujejo razvoj zmožnosti kritične presoje ter kolektivno razporeditev tveganj, povezanih z napačnimi informacijami in informacijsko preobremenjenostjo.

Mladi v raziskavi jasno izražajo potrebo po sistematičnem razvoju medijske in digitalne pismenosti, ki bi presegla osnovna tehnična znanja in bila bolj umeščena v formalno izobraževanje. Opozarjajo na vrzeli med šolskimi kurikulumi in dejanskimi kompetencami, potrebnimi za vsakdanje in poklicno življenje, kar vodi v individualizacijo odgovornosti za lastno digitalno usposobljenost. Ker formalni izobraževalni sistemi teh potreb ne naslavlajo v dovoljni meri, mladi znanje pogosto pridobivajo samostojno – prek YouTube, spletnih tečajev ali neformalnih izobraževalnih programov, kot je PUM-O, kjer skupno delo z novicami in refleksija informacij prispevata k razumevanju medijev in razvoju kritične pismenosti.

Empirični podatki kažejo, da mladi vrzeli v formalnem izobraževanju zaznavajo predvsem tam, kjer digitalne veščine niso nujno neposredno povezane z vsebinskim razumevanjem, saj znati uporabljati orodja ne pomeni nujno znati presojati informacije, razumeti sisteme ali sprejemati informirane odločitve. To je nazorno tudi v zadnjem poglavju (Detiček in Plaskan, 2026), ki pokaže na zahtevo mladih, »da naj edukacija

preseže le opozarjanje na tveganja in se osredotoči na razvoj kompetentne, kritične in etične rabe generativne UI. Na tej točki se razkriva pomembna napetost, saj mladi izražajo visoka utilitarna pričakovanja do izobraževalnega sistema, ki naj bi jih opremil za prihodnjo zaposljivost, po drugi strani pa v istem institucionalnem okviru še vedno iščejo orientacijo, razlago in podporo pri razumevanju kompleksnih družbenih in informacijskih okolij. Razkoraka med institucionalnimi pričakovanji in izkušnjami mladih zato ni mogoče reducirati zgolj na napačne predpostavke o digitalni usposobljenosti, temveč ga je treba razumeti v kontekstu širših strukturnih omejitev izobraževalnega sistema (od kurikularnih zasnov in vizij šolstva do kadrovskih in organizacijskih pogojev), znotraj katerih hkrati prihaja do reprodukcije gospodarskega utilitarizma in vztrajanja pri določeni obliki zaupanja v izobraževalne institucije.

Na področju vzdrževanja socialnih in intimnih odnosov digitalno okolje deluje kot infrastruktura afektivnega dela, ki omogoča ohranjanje bližine na daljavo, a hkrati ustvarja normo stalne dosegljivosti in odzivnosti. Načini in kanali komuniciranja se pogosto prilagajajo razmerju med čustvenimi potrebami in tehnološkimi možnostmi – od bližnjih, vsakodnevnih stikov do vzdrževanja odnosov na daljavo. Mladi se v empiričnem delu jasno distancirajo od ideje, da bi digitalni stiki lahko nadomestili fizično prisotnost, vendar pa obenem priznavajo, da digitalne prakse – zlasti videoklici – delno prevzemajo njene afektivne funkcije. To razkriva protislovje, da isti mehanizmi, ki omogočajo občutek bližine, hkrati proizvajajo preobremenjenost in potrebo po umiku.

Prakse digitalnega odklopa je zato treba razumeti onkraj zavračanja digitalnega in kot obliko samoregulacije v razmerah, kjer je stalna povezanost normativno pričakovana. Mladi se zavedajo prekomerne rabe telefonov in družbenih omrežij, ki vpliva na koncentracijo, razpoloženje in občutek časa, ter kot nujno strategijo za ponovno vzpostavitev nadzora nad časom, pozornostjo in čustvenim ravnovesjem opisujejo odklop – omejevanje obvestil in časovnih opomnikov, prostovoljni izklop in osredotočanje na neposredne, fizične stike. Vseeno pa je tudi odklop pogosto podrejen logiki učinkovitosti in samooptimizacije, kjer je odmik od zaslona razumljen kot priložnost za bolj »koristne« dejavnosti. Digitalni odklop se torej ne vzpostavlja zunaj obstoječega družbenega reda, temveč deluje kot njegov sestavni del.

Vendar te prakse niso enako dostopne vsem. Njihova »uspešnost« je odvisna od življenjskih okoliščin, delovnih in študijskih obveznosti, kulturnega in digitalnega kapitala ter institucionalnih pričakovanj. Digitalni odklop se tako kaže kot individualizirana rešitev za strukturno proizvedene pritiske, kar odpira vprašanja neenakosti in pravičnosti v globoko mediatiziranih družbah.

V diskusiji tako potrjujeva izhodiščno tezo poglavja: digitalnih potreb mladih ni mogoče razumeti ločeno od imperativov sodobnih digitaliziranih družb. Gre za medsebojno konstitutiven odnos, v katerem strukturne zahteve digitaliziranega okolja oblikujejo habi-

tus, potrebe pa nastajajo kot odzivi nanje. Prav v teh odzivih (pogajanjih, protislovjih in praksah samoregulacije) se razkrivajo temeljne značilnosti globoke mediatizacije in neo-liberalne ideologije, vključno z individualizacijo odgovornosti, afektivno naravnanoostjo komuniciranja in neenako razporeditvijo digitalnih koristi in bremen. S tem prispevek izkušenj mladih ne obravnava kot odklonskih ali problematičnih, temveč jih jemlje kot analitično prizmo za razumevanje sodobnega družbenega reda. Digitalni dobrobit in oškodovanost se v tem okviru ne kažeta kot psihološki stanji, temveč kot družbeno pogojeni izkušnji, ki nastajata v nenehnem razmerju med strukturnimi imperativi in subjektivnimi strategijami njihovega obvladovanja.

SKLEP

V poglavju izhaja iz predpostavke, da zmogljivosti poznomoderne medijske in tehnološke infrastrukture ter digitalna kultura, ki se oblikuje ob družbenem posvajanju teh zmogljivosti, ne ustvarjajo zgolj novih možnosti delovanja, temveč tudi specifična normativna ozadja v obliki družbenih imperativov. Digitalna »tehnizacija družbenega« (Reckwitz, 2023, str. 258), značilna za globoko mediatiziran (Hepp, 2019) vsakdan, v katerem odraščajo sodobni mladi, s svojimi imperativi strukturira habitus subjektov, in ti imperativi se izražajo skozi vsakdanje prakse na področjih informiranja, izobraževanja, dela, socialnih in intimnih odnosov ter skrbi za dobro počutje. Empirična analiza izkušenj mladih in mladih odraslih (16–24 let) je pokazala, da se ti imperativi ne uveljavljajo kot eksplicitne zahteve, temveč kot samoumevni pogoji vključenosti in normalnosti.

Rezultati raziskave so razkrili tri prevladujoče tenzije digitalnega vsakdana mladih. Prva se vzpostavlja med imperativom stalne obveščenosti ob hkratnem izkustvu informacijske preobremenjenosti, na kar se mladi odzivajo s praksami selekcioniranja vsebin, odpovedovanja informiranosti in umikanja od virov novic. Druga tenzija izhaja iz samoumevnosti digitalne kompetentnosti ob sočasnem pomanjkanju institucionalne podpore za formiranje digitalne in medijske pismenosti, kar vodi v individualizacijo odgovornosti za pridobivanje kompetenc. To lahko povežemo z ugotovitvami iz prejšnjega poglavja (glej Oblak Črnič in Plaskan, 2026), ki govorijo o razviti avtonomiji mladih znotraj digitalnih okolij ob hkrati manj razvitih praksah iskanja podpore. Tretja tenzija se kaže med pričakovanji stalne povezanosti in (čustvene) razpoložljivosti ter potrebo po digitalnem odklopu, omejevanju rabe in vzpostavljanju avtonomije. Skupni imenovalec teh tenzij je internalizacija odgovornosti mladih za lastno digitalno dobrobit oziroma ponotranjenje odgovornosti mladih za opremljenost z znanji in spretnostmi za ustrezno (avtonomno, odgovorno, etično, uspešno, zdravo itd.) upravljanje lastnih življenj ob vseprisotni in intenzivni digitalizaciji, v odnosu do nje, z njeno pomočjo ter njej navkljub. Mladi digitalne pritiske razumejo kot nekaj, s čimer se je treba naučiti živeti in kar je treba obvladovati ter uravnavati predvsem na individualni ravni. Digitalna dobrobit se v tem okviru oblikuje kot rezultat nenehnega dela na sebi, pri čemer širši strukturni

pogoji – algoritmčno urejeni informacijski tokovi, komercialni interesi platform in institucionalna pričakovanja – ostajajo večinoma neproblematizirani in ne prevzemajo neposredne odgovornosti kot družbeni akterji.

Ob razmisleku glede izobraževanja za digitalno dobrobit je glede na izsledke predstavljene študije v ozir prvenstveno treba vzeti razkorak med znanjem in kompetencami, ki jih kot relevantne za sodobne generacije pričakujejo izobraževalne institucije, in tistim, kar kot relevantno prepoznava mladi. Pred vstopom v odraslost (če to razumemo kot obdobje, ko ima oseba redno zaposlitev in je finančno neodvisna), ko so ključne motivacije vezane na dosego izobrazbe in izpolnitev pogojev za zaposlitev in/ali finančno varnost, se temu pridružujejo tudi nekatere izražene edukacijske potrebe. Še več, to neskladje presega ranljivost, ki jo mladi občutijo zaradi pomanjkanje že omenjenih vidikov medijske pismenosti, ki bi jim omogočili, da se kritično informirajo ter prepoznajo oblikovne in algoritmčne pasti zapletenih sistemov digitalnih platform.

Mladi torej čutijo potrebo po pridobivanju specifičnih znanj in spretnosti, ki prispevajo h kompetentni rabi digitalnih medijev in tehnologije ter avtonomiji posameznik in posameznikov v digitaliziranih družbenih kontekstih. Kompetence, ki jih kot pomembne prepoznava predvsem na področjih opravljanja študijskih obveznosti in priprave na zaposlitev, si prizadevajo pridobiti sami, bodisi v neformalnih kontekstih na digitalnih platformah (pri vlogerjih ali vplivnejih ipd.) bodisi v okvirih spletnih kanalov profesionalnih združenj in specializiranih izvenšolskih programov za opolnomočenje ranljivih skupin mladih. Kot razbirava iz praks in strategij, s katerimi se odzivajo na ponotranjene socialne imperitive glede izobraževanja, avtonomije in digitalne kompetence ter afektivnega angažmaja, bi poznavanje digitalnomedijskega ekosistema prispevalo h kvalitativnemu preskoku za avtonomnejšo pozicijo mladih napram digitalnim platformam in spretnejše navigiranje v informacijsko zasičenem digitaliziranem vsakdanu. Onstran uporabniških znanj, kibernetske varnosti in programiranja ter drugih specialističnih digitalnih znanj, za katera so danes vsaj nekateri mladi že motivirani ter jih v skladu s svojimi zmožnostmi že pridobivajo, obstaja še pomembno nepokrito področje. To manjkajoče razumevanje ne dopolnjujejo digitalne in tehnične kompetence, temveč reference s področij sociologije medijev in medijskih študij. Te namreč omogočajo poznavanje politično-ekonomskih in drugih družbenih okoliščin ter normaliziranih in zato nevidnih ideoloških okvirov, v katerih je nastal digitalni produkt ali je bila napisana, razširjena in sprejeta medijska vsebina. Poznavanje teh okoliščin je ključno za tehtanje zanesljivosti informacij in kredibilnosti virov, sprejemanje avtonomnih odločitev glede rabe digitalnih platform in druge vidike kritičnega posvajanja ter konsumpcije digitalnih tehnologij in medijev.

VIRI

- Baym, N. K., Wagman, K. B. in Persaud, C. J. (2020). Mindfully scrolling: rethinking Facebook after time deactivated. *Social Media + Society*, 6(2). <https://doi.org/10.1177/2056305120919105>
- Bourdieu, P. (2002). *Praktični čut* (vol. 1). Studia humanitatis.
- Braun, V. in Clarke, V. (2023). Toward good practice in thematic analysis: avoiding common problems and be(com)ing a knowing researcher. *International Journal of Transgender Health*, 24(1), str. 1–6. <https://doi.org/10.1080/26895269.2022.2129597>
- Corbin, J. in Strauss, A. (1990). Grounded theory research: procedures, canons and evaluative criteria. *Zeitschrift Für Soziologie*, 19(6), str. 418–427. <https://doi.org/10.1515/zfsoz-1990-0602>
- Couldry, N. (2012). Media, society, world. V *Social theory and digital media practice*. Polity.
- Couldry, N. in Hepp, A. (2017). *The mediated construction of reality*. Polity.
- Couldry, N. in Mejias, U. A. (2019). *The costs of connection*. Stanford University Press.
- van Dijck, J. (2013). *The culture of connectivity*. Oxford University Press.
- Hepp, A. (2019). *Deep mediatization: key ideas in media & cultural studies*. Routledge.
- Jorge, A., Amaral, I. in Alves, A. de M. (2022). »Time well spent«: the ideology of temporal disconnection as a means for digital well-being. *International Journal of Communication*, 16(0), str. 1551–1572.
- Krotz, F. (2014). Media, mediatization and mediatized worlds: a discussion of the basic concepts. V *Mediatized worlds: culture and society in a media age* (str. 72–87). <https://doi.org/10.1057/9781137300355>
- Miller, D. (2016). *Materialna kultura*. Studia humanitatis.
- Nguyen, M. H. (2021). Managing social media use in an »always-on« society: exploring digital well-being strategies that people use to disconnect. *Mass Communication & Society*, 24(6), str. 795–817. <https://doi.org/10.1080/15205436.2021.1979045>
- Oblak Črnič, T., Šušterič, N., Žveglič Mihelič, M., Plaskan, J., Koren Ošljak, K. in Šiša, A. (2024). Digitalna zrelost mladih. V *Skupinski intervjuji s ciljnim skupinami mladih: metodološko poročilo kvalitativnega raziskovalnega načrta pri projektu Digitalna zrelost mladih (CRP V5-2329)*. Fakulteta za družbene vede, Center za proučevanje kulture in religije.
- Reckwitz, A. (2023). *Družba singularnosti: o strukturnih spremembah moderne*. Krtina.
- Valkenburg, P. M., Beyens, I., Meier, A., in Vanden Abeele, M. M. P. (2022). Advancing our understanding of the associations between social media use and well-being. *Current Opinion in Psychology*, 47, 101357. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101357>
- Vanden Abeele, M. M. P. (2021). Digital well-being as a dynamic construct. *Communication Theory*, 31(4), str. 932–955. <https://doi.org/10.1093/ct/ctaa024>
- Vanden Abeele, M. M. P. in Nguyen, M. H. (2022). Digital well-being in an age of mobile connectivity: an introduction to the special issue. *Mobile Media & Communication*, 10(2), str. 174–189. <https://doi.org/10.1177/20501579221080899>
- Vanden Abeele, M. M. P. in Nguyen, M. H. (2024). Digital media as ambiguous goods: examining the digital well-being experiences and disconnection practices of Belgian adults. *European Journal of Communication*, 39(2), str. 122–144. <https://doi.org/10.1177/02673231231201487>
- Wacquant, L. (2016). A concise genealogy and anatomy of habitus. *The Sociological Review*, 64(1), str. 64–72. <https://doi.org/10.1111/1467-954X.12356>
- Ytre-Arne, B., Syvertsen, T., Moe, H. in Karlsen, F. (2020). Temporal ambivalences in smartphone use: conflicting flows, conflicting responsibilities. *New Media & Society*, 22(9), str. 1715–1732. <https://doi.org/10.1177/1461444820913561>
- Zuboff, S. (2015). Big other: surveillance capitalism and the prospects of an information civilization. *Journal of Information Technology*, 30(1), str. 75–89. <https://doi.org/10.1057/jit.2015.5>

PRILOGA A

Tabela: kodirna shema

Kategorija kod	Primeri izjav
Imperativi	
1. Informiranje v morju dezinformacij	
Občutijo določena pričakovanja glede lastne obveščenosti o dogajanju v svoji okolici in po svetu. V pogovoru percepcije teh pričakovanj oziroma zahtev sicer ne izpostavljajo izrecno, so pa prisotne oziroma dostopne v refleksijah o tem, kako in zakaj se informirajo.	Druga stvar so pa nasploh te novice, kaj se okoli sveta dogaja. Bi pa tudi rekla, da je dvorezni meč. Mediji nasploh nam poročajo to, kar oni hočejo. Se mi zdi, da včasih, če hočeš bolj objektivno izvedeti kakšne informacije, moraš malo bolj globinsko iti. Mogoče včasih prek Reddita izveš bolj iz prve roke zadeve ali pa prek Twitterja, Instagrama. Po drugi strani pa se mi zdi, da ti Facebook pametnjakoviči svoje teorije zarote trosijo okoli. Moraš imeti neki filter pri sebi in tukaj to upoštevati, kaj je realno pa kaj ni. (Š9.2)
2. Pričakovanja delodajalcev	
Številni uporabljajo digitalne platforme, kot so WhatsApp, Slack in e-pošta, za organizacijo dela in komunikacijo z nadrejenimi, še posebej pri delu na daljavo ali v večjih organizacijah. Izjave razkrivajo pričakovanja delodajalcev, da bodo za namen opravljanja dela materialno in kognitivno opremljeni z digitalnimi tehnologijami in mediji.	Ja, pri nas tudi. Pač mislim, jaz delam v gostinstvu, v kavarni. Imamo praktično za komunikacijo prav prek Messengerja skupino narejeno in si pač v bistvu raznorazni updejti, kar je treba pač narediti ... Ne vem, tudi za šefa razna sporočila pa to, tudi šef potem urnike nam pošlje v skupino, tako da ja ... Predvsem za komunikacijo. (Š7.1)
3. Samonikle digitalne prakse v izobraževanju	
Pri izobraževanju se v veliki meri zanašajo na spletne vire, kot so Google, YouTube in Pinterest, ter generativna orodja, kot je ChatGPT, za pridobivanje različnih veščin in znanja. Spletne vire torej uporabljajo ne le pri študiju oz. učenju, temveč tudi med tem, ko sledijo zanimanju oz. se ukvarjajo s hobiji, kot sta urejanje fotografij in risanje. Predvsem študenti uporabljajo tudi različne digitalne platforme za komunikacijo/informiranje o študiju dostop do študijskih virov. Upabljajo tudi spletne učilnice in nekatere digitalne platforme po priporočilih šol (npr. Messenger ali Discord).	Na primer pri matematiki, če kaj ne razumem, grem na YouTube in pogledam kakšen video, da mi podrobneje razložijo postopek, in mogoče si s tem včasih pomagam. (D14.1)

Kategorija kod	Primeri izjav
Potrebe	
4. Digitalno socialno-emotivno delo	
Digitalne platforme predstavljajo način, da ostanejo v stiku s prijatelji, družino in znanci, še posebej s tistimi, ki živijo daleč stran. Tako z njimi delijo, kaj je novega, tudi če se ne morejo redno srečevati v živo. Nekateri dajejo prednost bolj osebnim oblikam komunikacije, kot so telefonski klici, videoklici in aplikacije za sporočila, saj omogočajo intimnejše pogovore s tesnimi prijatelji in družino.	Pa dosti časa tudi porabim, da komuniciram s starši zaradi tega, ker oni imajo ful dolgo službo, in potem se večino časa pač ... Če jih vidim zjutraj, malo preden grem v šolo, ali pa potem šele bolj proti večeru mogoče. (D13.2)
5. Dostop do zanesljivih informacij	
Pametni telefoni omogočajo enostaven dostop do novic, vendar ta prinaša tudi izzive, kot je razlikovanje med resničnimi in lažnimi novicami. Ko naletijo na nove informacije, pogosto najprej sami ocenijo njihovo verodostojnost. Nekateri še posebej kritično sprejemajo digitalne vsebine, zlasti če niso argumentirani ali prihajajo od manj uglednih virov.	Načeloma jaz uporabljam najraje klice na telefonu, ampak videoklice največ uporabljam na Instagramu za bližnje, za prijatelje. Za družino imam specifično Signal, ker imamo družinsko skupnico, in če se pokličemo, se pokliče direktno cela družina. Če kdo pokliče, se pokliče cela družina. Za Instagram, res je, se uporablja velikokrat za daljine prijatelje, prijateljice, ampak najraje tam pokličem, če se kaj dogaja, če je kaj novega, da se lahko vidiš, da se lahko pogovarjaš. Prek WhatsAppa imam trenutno dve kolegici, s katerima se tam najraje slišimo glede vsega. (N6.1)
6. Medijskoedukativne potrebe	
Študentje redno posegajo po spletnih virih za pridobivanje digitalnih znanj in spretnosti, naj gre za reševanje težav z napravami in programjem, nadgradnjo uporabe družbenih omrežij in angažmaja na njih ali za pridobivanje drugih specifičnih veščin, kot je urejanje digitalnih fotografij. Večkrat sta tudi izraženi potreba po iskanju/prepoznavanju zanesljivih informacij in kompetenca za varno rabo digitalnih medijev.	Je pa tako, da računalništvo in splet, vse to se zelo hitro spreminja, zelo hitro napreduje in tudi te stvari je treba nenehno posodabljati svoje znanje. Tudi kar sem se jaz učil v 6. razredu osnovne šole, mogoče zdaj ni več tako aktualno. V šoli mislim, da je ponujena ena osnova, na nas je pa, da se celo življenje izobražujemo in nagrajujemo to znanje. (N6.2)
7. Odklop	
Zaradi zasičenosti z informacijami in digitalnimi praksami uporabljajo različne strategije za odklop od digitalnih naprav, od samonadzora do aktivne prekinitve uporabe. Mnogi spremljajo čas, preživeti pred zaslonom, pogosto z začudenjem ob doseženih količinah časa, kar jih spodbuja k razmisleku o zmanjšanju uporabe. Nekateri uporabljajo vgrajene funkcije operacijskih sistemov na telefonih, kot so časovne omejitve uporabe zaslona ali »nočni način« za zmanjšanje količine obvestil. Pogosta praksa je tudi zavestno odlaganje telefonov v socialnih situacijah.	Ko greva s punco na potovanje, si rečeva, da ugasneva internet. Ampak potem spet rabiš za Garmina, za informacije in si spet tam. Probaš čim manj. Recimo na potovanju. Kolikor je tega zemljevida pa da si pomagaš pri potovanju. Probaš dat na stran in se mi zdi, da se ful bolj sprostiš in spočiješ. Da ti skozi nekaj piska pa opominja, pa maš to pa tisto za naredit, se ne moreš prav odklopit, da daš res možgane na off. (Z5.1)